

Bazyli Białokozowicz, *Мой путь к Толстоведению*, „Slawista”. Biuletyn Informacyjny Instytutu Słowiańszczyzny Wschodniej Uniwersytetu Warszawsko-Mazurskiego w Olsztynie, nr 15 (2003), nr 16 (2003/2004), nr 17 (2004), nr 18 (2004/2005), nr 19 (2005), nr 20 (2006)

Радзіннае месца прафесара Базыля Белаказовіча – старажытны Бельск. У гэтым, цяпер ціхім павятовым горадзе, некалі, уласна пару стагоддзяў таму, вырашаліся справы дзяржаўнага значэння. Магдэбургскае права Бельску надаў яшчэ Аляксандр Ягелончык у 1495 годзе, аб чым нагадвае барочная ратуша з гадзіннікам у цэнтры горада. Праўда, яна заступіла сваю папярэдніцу ў XVII стагоддзі, таму не памятае ажыўлення, якое панавала ў Бельску падчас соймаў Вялікага княства Літоўскага. А менавіта ж у Бельску летам 1564 года быў прыняты адзін з юрыдычных актаў, што ўдасканальваў прававыя нормы Статута ВКЛ 1529 года. Надрукаваны ён у другой рэдакцыі гэтага важнага юрыдычнага зводу законаў і вядомы як Бельскі прывілей. Значнасць згаданага дакумента пацверджана і ў Статуце 1588 года ў Раздзеле чацвёртым – аб суддзях і судах – напамінам, каб свабодна выбіраемыя суддзі, падсудак і пісар, падлеглыя земскаму суду справы *разглядалі, як тое ім прывілеямі яго каралеўскай міласці, у Бельску і ў Вільні на той статут выдадзенымі, дастаткова замацавана*. Сапраўды, не выпадае здзіўляцца таму, што менавіта з Бельшчыны з яе слаўнай гісторыяй паходзіць (або тым ці іншым чынам звязаны) шэраг выдатных асоб, значным жыццёвым ўнёскам якіх трываліцца культурна-духоўная спадчына беларусаў.

Відавочна, Базылі Белаказовіч з’яўляецца прадаўжальнікам традыцый, распачатых яго папярэднікамі-землякамі. І, здаецца, няма буйнога славістычнага асяродка, як у Польшчы, так і за яе межамі, дзе б не ведалі, не лічыліся з даследаваннямі прафесара Б. Белаказовіча. Уражвае абсяг яго навуковых інтарэсаў: руская і беларуская літаратуры, культуралогія, літаратурная кампаратывістыка, пагранічча культур, культурны цэнтр і яго перыферыя, рэгіяналізм і малыя айчыны, краіна нараджэння як культурны чыннік творчасці, праблема асіміляцыі і захавання ўласнай тоеснасці ў літаратурах пагранічча, ідэалы этнічнай ментальнасці, стэрэатыпы і маргіналіі... Увогуле ж пачынаў Б. Белаказовіч з працы на адной з найспецыфічных, складаных дзялянак параўнальнага літаратуразнаўства. Маецца на ўвазе даследаванне дачыненняў таго ці іншага пісьменніка з пэўнай краінай, народам. Акрамя дасканалага ведання біяграфіі і творчасці разглядаемай творчай індывідуальнасці, тут навуковец мусіць свабодна валодаць метадыкай, тэарэтычным інструментарыем кампаратывістыкі. Даследаванні такога кшталту належаць да сферы кантактных сувязей, аднак значную ролю адыгрываюць тут і разнастайныя тыпалагічныя аналогіі. І менавіта Б. Белаказовічу, выпускніку Ленінградскага ўніверсітэта, аказалася пад сілу стварыць дастаткова вычарпальную панараму ўзаемадачынненняў Льва Талстога з Польшчай.

Не выклікае сумніву значэнне даследаванняў такога плану. Па-першае, новая інфармацыйная рэчаіснасць, узнікшая ў выніку арганічнага спалучэння асобных фактаў, ньюансаў, настрояў, уносіць істотныя карэктывы ў агульны ўяўленні аб пісьменніку, садзейнічае паглыбленню інтэрпрэтацыі яго творчас-

ці. Па-другое, у дадзеным выпадку якраз рэалізуецца сацыяльна-грамадская функцыя кампаратывістыкі, асабліва калі гаворка ідзе пра выбітную, вежавую ў пэўным сэнсе асобу, якою і з'яўляецца Леў Талстой. Змяняюцца сацыяльна-грамадскія ўклады, адбываюцца сусветныя войны, рэвалюцыі, палітычныя і прыродныя катаклізмы, а сказанае Талстым пра чалавека і чалавечтва застаецца важным і актуальным. Леў Талстой і надалей – адзін з найдакладных маральна-этычных, эстэтычных камертнаў, прынамсі, для насельнікаў хрысціянскай айкумены. Гаспадар Яснай Паляны заўсёды чэрпаў добрасумленна глыбока, а па яго ж словах: *Чым глыбей зачарпнуць, тым агульней для ўсіх знаёмае і роднае.*

Грунтоўная манаграфія Б. Белаказовіча “Сувязі Льва Талстога з Польшчай” пабачыла свет у 1966 годзе. Пэўна, карпатлівая, настоўлівая праца над ёй была яшчэ адным своеасаблівым універсітэтам для вучонага. Увогуле, як не падзівіцца даследчыцкай смеласці маладога навукоўца! Выпрацоўка канцэпцыі даследавання, канкрэтных падыходаў вымагала дастатковай прафесійнай вопытнасці, сталасці, якія ў дадзеным выпадку мусілі набывацца ў самім працэсе асэнсавання надзвычай складанай філасофска-эстэтычнай, светапогляднай з'явы. Ды ёсць усе падставы сказаць, што Б. Белаказовічу “пашанцавала”, што яго навуковыя магчымасці разгортваліся, умацоўваліся ў судакрананні, здавалася б, з якраз “непад'ёмнаю” для маладога даследчыка тэмаю. Вынікам усебаковага аналізу фарміравання поглядаў Льва Талстога на польскае пытанне, разгляду яго ў аспекце этыка-рэлігійнай сістэмы Талстога, перапіскі Льва Талстога з палякамі, рэцэпцыі Львом Талстым польскай культуры сталі высновы найперш светапогляднага характару. Ёсць удзячныя тэмы, праблемы, якія ад самага пачатку назаўсёды ўцягваюць даследчыка ў сваю плённую арбіту. Польскія сувязі Льва Талстога якраз належаць да іх ліку. І цалкам зразумела, чаму ў 1995 годзе пабачыла свет адна з чарговых манаграфій Б. Белаказовіча, у якой удакладняюцца, канкрэтызуюцца ўзаемадачынненні Льва Талстога і яго гарачага прыхільніка, выдатнага польскага славіста Марыяна Здзяхоўскага, між іншым, як і Б. Белаказовіч, выпускніка Пецябургскага ўніверсітэта. Істотна, што папярэднічаў гэтаму даследаванню скрупулёзны разгляд Б. Белаказовічам польска-рускіх узаемасувязей XIX стагоддзя.

Сапраўды, цалкам апраўдана, што Б. Белаказовіча – аўтара звыш тысячы прац па разнастайных пытаннях літаратуразнаўства, польска-балта-усходнеславянскай кампаратывістыкі – найперш называюць талставедам. Прынамсі, Павел Івінскі ў рэцэнзіі “Толстоведение профессора Базылия Бялокозовича” [часопіс “Литература”, Вільнюс 2005, № 47(2)] якраз звяртае ўвагу на тое, што за паўвеку навуковай дзейнасці Б. Белаказовіч апублікаваў каля ста прац аб Л. М. Талстым. Шаноўны рэцэнзент слухна адзначае: *Как органическая часть науки о Толстом, работы Бялокозовича «пересекаются» с трудами известнейших толстоведов последнего полувека, его современников, со многими из которых он поддерживал и поддерживает творческие и личные связи.*

Невыпадкава свае ўспаміны “Мой путь к Толстоведению” Б. Белаказовіч прысвяціў прафесару, доктару філалагічных навук Георгію Васільевічу Краснову, некалі дэкану гісторыка-філалагічнага факультэта і загадчыку ка-

федры рускай літаратуры Горкаўскага (цяпер Ніжагародскі) універсітэта імя М. І. Лабачэўскага. Менавіта ў тагачасным Горкім распачаў вучобу ў 1951 годзе дапытлівы, добра падрыхтаваны выпускнік ліцэя імя Тадэуша Касцюшкі ў Бельску Падляскім Б. Белаказовіч. Захапленне творчасцю Л. Толстога ў значнай ступені было абумоўлена лекцыямі Г. В. Краснова, суправаджаемымі практычнымі заняткамі і семінарамі, а таксама яго ж спецкурсам, прысвечаным рускаму класіку. Аб адказных і сур'ёзных адносінах да вучобы, аб даследчыцкіх здольнасцях, урэшце, сталых навуковых прыярытэтах выразна засігналізавала ўжо курсавая работа студэнта Белаказовіча “Лев Толстой и Польша”. Дзякуючы яе высокаму ўзроўню адбыўся навуковы дэбют аўтара ў зборніку артыкулаў аб Л. М. Толстым у рамках гісторыка-філалагічнай серыі “Ученых записок Горьковского государственного университета” (выпуск XXIX, 1956, с. 13–41). Амаль паралельна з філалагічнымі пачалі рэалізоўвацца і гістарычныя інтарэсы студэнта Белаказовіча. Ён ажыццявіў сваю *заветную мечту касательно истории*, вырашыўшы вывучаць яе экстэрнам, што ўвогуле не выклікае здзіўлення, бо немагчыма было яму, народжанаму ў старажытным Бельску, не прасякнуцца духам слаўнай мінуўшчыны, памкненнем спасцігнуць яе пакручастыя шляхі развіцця. Пашчасціла маладому бяльчаніну слухаць лекцыі вядомых гісторыкаў, гонару рускай гістарычнай навукі С. І. Архангельскага і М. П. Сокалава, асабіста пазнаёміцца з імі, здаваць залікі і экзамены, проста гутарыць з імі. Згадвае Б. Белаказовіч аб сваім захапленні і творчасцю Максіма Горкага, увогуле літаратурным жыццём якраз у той час, калі пасля смерці Сталіна пачаўся перыяд так званай “адлігі”: адбывалася пераацэнка каштоўнасцей у культурна-літаратурным і грамадска-палітычным жыцці краіны. Пашанцавала студэнту чацвёртага курса Б. Белаказовічу праслухаць курс лекцый па рускай літаратуры савецкага часу, тады маладога шукальніка *своего места в литературоведении*, таленавітага вучонага І. К. Кузьмічова, займацца ў яго на практычных занятках і семінарах. Была выразная “спакуса” паглыбіцца ў сучасную перспектыву тэматыку, аднак Б. Белаказовіч застаўся верным Л. М. Толстому: *И всё же могущее творчество Л. Н. Толстого превозмозгло. Мой интерес к его наследию оказался не только постоянным, но и всё более возрастающим. Толстовский семинар Г. В. Краснова обладал чудодейственной силой и я себя ощущал великолепно в стихии художественного творчества автора «Войны и мира», подвергавшемуся целенаправленному изучению. Вспоминаю, с каким огромным душевным волнением я ждал появления каждого нового тома Юбилейного полного 90-томного издания сочинений Л. Н. Толстого. Любой том открывал новые проблемы в изучении наследия писателя, доставляя мне необыкновенную радость с одновременным чувством огромной личной ответственности за каждое исследовательское слово. Я всеми фибрами моей души почувствовал притягательность толстовского дарования, покоряющую увлекательность его таланта, магию его гения.*

Студэнтам Ленінградскага універсітэта Б. Белаказовіч стаў у выніку таго, што горад на Волзе атрымаў новы статус, згодна з якім замежныя студэнты былі пераведзены сюды з Горкаўскага універсітэта, каб працягнуць вучобу. Побыт у рускай паўночнай сталіцы раскрыў новыя культур-

на-асветныя, даследчыцкія магчымасці, якія, зразумела, былі выкарыстаны студэнтам Б. Белаказовічам напоўніцу. Садзейнічала таму ў значнай ступені знаёмства і праца ў семінары вядомага вучонага Б. І. Бурсава. Увогуле сваімі ўспамінамі праф. Б. Белаказовіч удзячна аддае належнае многім асобам, якія тым ці іншым чынам паўплывалі на фарміраванне яго светабачання, жыццёвых прыярытэтаў, проста былі побач і не толькі ў маладыя гады, а і ўсё жыццё. Як напрыклад Эміль Нальборчык, вядомы біолаг, які, уражаны ведамі сябра, падчас гасцявання ў Бельску іх, яшчэ студэнтаў, прапанаваў яму пісаць успаміны. Меў рацыю, бо жыццёвы шлях прафесара Б. Белаказовіча, кампетэнтнасць і грунтоўнасць яго даследаванняў – сапраўды неацэнны вопыт-скарб, якім грэх не падзяліцца. Настаў час выступіць у новым жанры – успамінах вучонага. Глыбока сімвалічна, што гэты твор пабачыў свет найперш ў славістычным бюлетэню Інстытута Усходняй Славяншчыны Вармінска-Мазурскага універсітэта ў Ольштыне, дзе прафесар Б. Белаказовіч працаваў дзесяць гадоў і ўспаміны яго, па словах праф. Валенты Пілата, уяўляюць сабой *jakiś fragment i naszej historii*. Фрагмент, які ёсць пэўным узорам мэтанакіраванасці, паслядоўнасці ў здзясненні сваіх магчымасцей. Трэба спадзявацца, што ўспаміны Б. Белаказовіча будуць працягнуты і пабачаць свет асобнаю кнігаю.

Галіна Тварановіч
Беласток